

Els socialistes davant del malestar democràtic i els populismes

(intervenció al seminari de la Fundació Campalans, 16/04/15)

Nosaltres estem compromesos en una lluita – que ve d’antic i seguirà en el futur – per aconseguir una societat més justa, en la que les persones siguin més lliures.

I sabem – per què ho hem après de la Història – que aquesta societat més justa només és possible en un marc democràtic.

Per això no podem desvincular la lluita contra les desigualtats socials del treball per la qualitat democràtica del nostre sistema i de les seves institucions.

Igualtat, llibertat i democràcia són tres parts d’un mateix conjunt, i cap d’elles la podem entendre sense les altres dues.

Aquestes afirmacions vénen a tomb per l’anàlisi que heu fet aquesta tarda en el seminari sobre el “malestar democràtic” que viu Europa i l’eclosió de solucions de caràcter populista.

No és fàcil caracteritzar el fenomen dels populismes per què cadascuna de les seves manifestacions adopta trets singulars. Però crec que, efectivament, podem trobar unes pautes de conducta que són comunes:

En primer lloc, el populisme (de dretes, d’esquerres o nacionalista) no és una ideologia, sinó una estratègia per a l’hegemonia política, per guanyar el poder, simplificant els problemes socials, econòmics o culturals, que queden reduïts als atacs perversos d’un adversari unidimensional que no té cap altre objectiu que defensar els seus privilegis: ... ja sigui la banca, Brussel·les, els estrangers, l’Estat, el règim del 78,... o la casta, (denominació que ja va fer servir **Beppe Grillo** al 2013), que oprimeix el gran actor principal, també unidimensional, és a dir, el poble.

Poble contra anti-poble. Un enemic comú que permet fàcilment la identificació entre bons i dolents, entre elit i poble. “Nosaltres som el poble, tots els altres sou iguals i sou l’anti-poble”.

Així de simple. Els de baix, contra els de dalt. No els cal més definició. El poble és el principi suprem de tota legitimitat, davant la il·legitimitat de les lleis o de les regles de joc imposades per l'anti-poble. És una definició gairebé religiosa, semblant a la dels dictats divins.

El populisme també es caracteritza per l'absència de propostes programàtiques concretes, o bé per sobtats canvis que converteixen els seus programes en compromisos volàtils que canvien en funció de les circumstàncies. Aquesta indefinició la justifiquen en afirmar que no són ni de dretes, ni d'esquerres. No és, en aquest sentit, un fenomen nou: **Primo de Rivera** ja ho va dir. I **Perón**, a l'Argentina.

A Espanya ho hem vist en el cas del programa de Podemos: els compromisos electorals assumits a les recents eleccions Europees es poden canviar mesos després com un mitjó, pel simple procediment d'una nova redacció sense cap debat públic en profunditat que justifiqui el canvi d'orientació. Per exemple, en relació a la jubilació, a la renda universal, a la nacionalització dels sectors estratègics o a la quitança del deute,...

El lideratge també caracteritza el fenomen populista. És un líder redemptor. Ho era **Perón** o **Chávez**. És el líder ungut per un alè messiànic. És ell qui ha de conduir el poble a l'alliberament.

I l'emotivitat. Els seus arguments apunten a les emocions. Ho fan amb encert, cal reconèixer-ho. Emotivitat davant racionalitat. No importa que els objectius o els camins proposats siguin una quimera. La passió permet la mobilització efectiva dels que necessiten estar convençuts d'aquest futur fàcil i millor.

Aquesta concepció, especialment la que dibuixa "el poble" com un actor unidimensional, dotat d'una legitimitat *per se* inqüestionable, comporta un perill de deriva antidemocràtica.

En la mesura que es considera que no hi ha altre conflicte que guanyar el combat contra "*els de dalt*" (que són tots els altres), s'està proposant una solució que no admet ni la transacció ni el debat propi del sistema democràtic.

Si el *poble* te raó, ... per què el marc legal – imposats pels altres – ha de ser respectat? ... qui, i en nom de quina legitimitat, es pot oposar a la voluntat del poble?

És veritat que els socialistes hem perdut la capacitat d'emocionar, concentrats com hem estat en una oferta racional que els ciutadans han percebut com una renúncia davant els més poderosos.

La progressiva complexitat de les nostres societats, que posa de manifest la pluralitat d'interessos legítims que cal harmonitzar, exigeix de les forces democràtiques un major esforç de racionalitat en els seus programes. I el món global en els que ens movem fa difícil l'actuació autònoma dels governs.

Però els nostres conciutadans no poden entendre com els governs que ells han elegit no tinguin prou capacitat per imposar-se a la lògica dels mercats.

La democràcia és un sistema imperfecte. I la nostra – no ho podem negar – pateix avui dia problemes seriosos que cal resoldre.

I que es poden resoldre.

Però la imperfecció de la democràcia és gairebé la condició substancial de la seva existència. La democràcia és imperfecte, i funciona millor quan majors i més diversos siguin els interessos legítims que aspiren a trobar una solució. Aquesta disparitat d'interessos i l'establiment d'unes regles de joc per a gestionar les contradiccions, són la clau del sistema.

El populisme s'obre camí a Europa, doncs, per les disfuncions del propi sistema. Per la incapacitat política dels governs europeus de posar en marxa solucions socialment equitatives per fer front a una crisi econòmica gravíssima, que ha posat de manifest la debilitat política dels governs davant la força dels mercats financers.

El singular funcionament de la Unió Europea, amb una Comissió que – teòricament – és el seu govern i que es forma a partir d'una coalició de fet entre conservadors, lliberals i socialdemòcrates, no facilita la gestió política d'aquestes insuficiències. I, encara menys, el coneixement de les propostes socialdemòcrates per una gestió

diferent de la crisi. La distància entre el nostre discurs sobre les polítiques necessàries a la Unió i les que efectivament posa en marxa una Comissió Europea de majoria conservadora, en una Unió on la majoria de governs són també de caràcter conservador, és massa gran i ens posa en una situació de greu contradicció. Només cal veure les correccions que ha hagut de fer Hollande en la seva política econòmica. Ho assenyalo com un problema que ens ha de fer reflexionar.

El populisme avança a Europa per la creença – equivocada, des del meu punt de vista – de que el projecte europeu no pot donar resposta als problemes socials i econòmics del segle XXI.

La percepció social és que el pacte que va permetre el naixement i el desenvolupament del sistema europeu de benestar, resultat del doble lideratge socialdemòcrata i democratacristià, ha saltat pels aires.

Els partits, moviments i grups populistes, a França com a Holanda, a Gran Bretanya com a Itàlia o a Espanya, acusen els “partits tradicionals” de ser els culpables de la crisi i de la seva gestió.

Aquest és un relat simple. Fàcil d'explicar. Útil per aplegar suports.

Si, a més, hi afegim el deteriorament de la legitimació democràtica que provoquen els casos – certs o incerts – de corrupció i d'enriquiment il·legítim de protagonistes de la vida política o econòmica, el còctel agafa tota la seva força.

El que pertoca als socialistes, a Catalunya, a Espanya i al conjunt d'Europa, és prendre mesures per guanyar aquest combat democràtic.

La primera d'aquestes mesures és no abaixar el cap. No podem viure de la nostàlgia de les medalles d'anteriors batalles. Certament.

Però hem de saber defensar amb orgull el nostre llegat, que tant a Catalunya, com a Espanya com al conjunt d'Europa és molt satisfactori.

La segona és entendre el fenomen. Les raons de fons que l'alimenten.

Un malestar provocat per la sensació de que els costos de la crisi no s'han repartit equitativament, i per la sensació que hi ha massa gent que aprofita el poder per a benefici propi, per mitjà de la corrupció.

Entendre les raons que abonen l'aparició amb força d'aquests moviments ens ajuda a apreciar allò de positiu que tenen com a mecanisme per fer aflorar les imperfeccions del sistema: tenen la virtut de denunciar aquestes imperfeccions i són capaços de mobilitzar els descontents. Són, des d'aquest punt de vista, elements de revitalització de la vida política. Per això suscitaven simpatia.

Però alerta: són bons per a la denúncia, però són incapaços de tenir projectes coherents i possibles. I és aquest el terreny en el que ens hi hem de confrontar democràticament.

Els socialistes podem guanyar aquest combat democràtic si expliquem amb claredat què cal fer per seguir construint una societat europea cohesionada, que utilitza el creixement econòmic i la redistribució fiscal per disminuir les desigualtats de renda i oportunitats entre els ciutadans.

Hem de tenir clar que el combat es produeix, naturalment, en cadascuna de les nostres societats. Però no ens equivoquem: si no l'afrontem com un combat europeu, no ens en sortirem.

El projecte de construcció europea està avançant. Avança a trompicons i massa a poc a poc, però avança.

No podem deixar de reconèixer aquests avenços, alhora que treballem per fer-los més ambiciosos: culminar la unió política federal, amb una unió econòmica dotada d'un pressupost suficient, amb un Tresor europeu, un deute mutualitzat i una perspectiva social.

I també, i no menys important, amb una dinàmica de participació ciutadana en el projecte europeu, que avui ha perdut força.

El debat sobre el programa, el de les coses que cal fer per millorar les condicions de vida de la gent, és el terreny principal de joc.

Però hi ha una qüestió prèvia, que es juga en l'àmbit de les actituds i de la seva percepció.

Em refereixo a les qüestions vinculades a la corrupció. Ens cal ser radicals en la persecució i expulsió de la vida política d'aquells que s'hi aproximen no per oferir un servei públic, sinó per trobar oportunitats per al seu enriquiment personal.

De la mateixa manera que hem de ser radicals en la defensa de la honorabilitat de la immensa majoria d'homes i dones, de tots els colors i ideologies, que dediquen la seva vida a un propòsit de servei a la comunitat, expressat en l'activisme polític.

Per això, en el debat programàtic hem de situar les nostres propostes de reforma democràtica, per tal de corregir les deficiències relacionades amb la vida interna dels partits polítics, amb el control del seu finançament, amb el sistema electoral o amb la distribució del poder amb una concepció més federativa.

Amb aquests elements, de programa i d'actituds, hem de ser capaços, de nou, d'emocionar. O és que la lluita contra les desigualtats no pot tenir, també, un component èpic?

José Montilla